

VUK-PAVLOVIĆEVI STAVOVI O LOCKEOVU NAUKU

Demian Papo

Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet,
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Osijek, Hrvatska
dpapo@ffos.hr

Primljeno: 23. 11. 2016.

Opus Pavla Vuk-Pavlovića obuhvaća i stavove o nauku britanskog filozofa Johna Lockea, posebice o njegovoj spoznajnoj teoriji, filozofiji odgoja i filozofiji politike. Te stavove Vuk-Pavlović je iznio u monografiji Spoznaja i spoznajna teorija, zatim u spisu Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike te u članku »Misaoni put J. J. Rousseaua (O 180. obljetnici smrti)«. Sadržaj Vuk-Pavlovićevih stavova ukazuje na njegovu upućenost u Lockeove zapise objavljene u djelu Ogljed o ljudskom razumu, u djelu Neke misli o odgoju i u djelu Dvije rasprave o vladi.

Najbrojnija Vuk-Pavlovićeva očitovanja o Lockeu nedvojbeno su ona o spoznajnoj teoriji. Vuk-Pavlović je izrazio neslaganje s Lockeovim promišljanjima o supstanciji, kauzalitetu i zakonu, a onda i s tim što Locke nije razgraničio primarne od sekundarnih kvaliteta, kao ni senzaciju od refleksije. No, Vuk-Pavlović je podržavao Lockeovu filozofiju odgoja. Međutim, kada se očitovao o Lockeovoj filozofiji politike, Vuk-Pavlović je ponovno bio vrlo kritičan: Lockeov konstitucionalizam ocijenio je promašenim.

Ključne riječi: Pavao Vuk-Pavlović, John Locke, spoznajna teorija, filozofija odgoja, filozofija politike

Uvod

Osim djelā i članaka koje je u cijelosti posvetio, primjerice, Hobbesu, Spinozi i Rousseauu, hrvatski filozof Pavao Vuk-Pavlović (1894–1976) iznio je i stavove o Johnu Lockeu (1632–1704), jednom od najistaknutijih predstavnika empirizma. Vuk-Pavlovićeva očitova-

nja o tom britanskom filozofu prisutna su u spisima koji se odnose na spoznajnu teoriju, filozofiju odgoja i filozofiju politike.

Vuk-Pavlovićevi najraniji radovi posvećeni su spoznaji i spoznajnoj teoriji, što potvrđuje podatak da je 31. siječnja 1921. godine, kako tvrdi Marija Brida, upravo na temelju »disertacije ‘Spoznaja. Metodologički pokušaj s osobitim obzirom na problem očitosti’« promoviran u doktora filozofije (Brida, 1974, 9). Pritom valja naglasiti da Bridin naslov Vuk-Pavlovićeve disertacije zahtijeva dopunu, jer točan i potpun naslov disertacije glasi: *Spoznaja i spoznajna teorija. Metodologički pokušaj s osobitim obzirom na problem očitosti* (Vuk-Pavlović, 1920). Vuk-Pavlovićev interes za spoznajnu teoriju potvrđuje i to da je napisao monografiju *Spoznaja i spoznajna teorija* koja je objavljena 1926. godine, kao i to da je 1928. godine objavio članak »Spoznajna teorija i metafizika«.

Franjo Zenko upozorio je da tematika Vuk-Pavlovićeve disertacije, kao i njegove *Spoznaje i spoznajne teorije* te članka »Spoznajna teorija i metafizika« ne smije navesti na zaključak da je spoznajna teorija stožerna problematika koja »daje biljeg i predodređuje horizont cjelokupne Vuk-Pavlovićeve filozofije« (Zenko, 1995, 393). Tu tvrdnju potvrđuju i istraživanja Milana Polića: Vuk-Pavlović je smatrao da je mjesto odgoja »u samom žarištu filozofskog interesa« (Polić, 1993, 41; Polić, 1996, 18; Polić, 2001, 113; Polić, 2013, 121; Polić, 2016, 18); Vuk-Pavlović je »utemeljivao našu filozofiju odgoja« (Polić, 1996, 11; Polić, 2016, 12). Osim toga, Vuk-Pavlović je, također prema Polićevu mišljenju, oblikovao »vlastitu filozofiju odgoja«, i to u »desetljeću između svoja dva najopsežnija pedagoška djela«: u spisu *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* iz 1922. godine i u monografiji *Ličnost i odgoj* iz 1932. godine (Polić, 2002, 709; Polić, 2003, 179).

Osim toga, Vuk-Pavlović je, kako zamjećuje Pavo Barišić, »duboko umovao o politici«, zbog čega ne čudi da je u svojim djelima iznio brojna »razmatranja o politici« (Barišić, 2016a, 107, 108; Barišić, 2016b, 21, 22). Tu tvrdnju potvrđuje sadržaj barem četiriju Vuk-Pavlovićevih članaka. Primjerice, članka »Aristofan i rat« iz 1915. godine, članka »Filosofija Th. Hobbesa« iz 1930. godine, članka »Politika, odgoj, religija« iz 1934. godine i članka »Misaoni put J. J. Rousseaua (O 180. obljetnici smrti)« iz 1959. godine.

U poglavljima koja slijede najprije ću prikazati Vuk-Pavlovićeve stavove o Lockeovoj spoznajnoj teoriji, filozofiji odgoja i filozofiji politike. Potom ću uputiti na Lockeove tvrdnje koje su Vuk-Pavlovića nagnale na donošenje tih stavova. Time će biti omogućen uvid u Vuk-Pavlovićevu upućenost, razumijevanje i stavove koje je zastupao o Lockeovu nauku. Osim toga, time će biti omogućen i uvid u obilježja Vuk-Pavlovićeva odnosa prema Lockeu.

1. Vuk-Pavlovićevo tumačenje Lockeove spoznajne teorije

U najbrojnija Vuk-Pavlovićeva očitovanja o Lockeovu nauku nedvojbeno spadaju ona koja se tiču Lockeove spoznajne teorije, a koja je Vuk-Pavlović izložio u monografiji *Spoznaja i spoznajna teorija*. U njoj se očitovao o Lockeovu razumijevanju kategorija *supstancije*, *kauzaliteta* i *zakona*, a onda i o njegovu razumijevanju *primarnih* i *sekundarnih kvaliteta* te *senzacije* i *refleksije*.

Vuk-Pavlović je u *Spoznaji i spoznajnoj teoriji* nastojao, kako smatra Jonče Josifovski, osvijetliti »sistematički položaj spoznajne teorije u okviru šire naučne celine i filozofije uopšte« (Josifovski, 1987, 197). Međutim, njegov cilj je ipak bila, kako zamjećuje Nenad Mišćević, »kritika *spoznajnoteorijskog* polazišta, pa čak kritika spoznajne teorije u cjelini« (Mišćević, 1999, 445). Pritom valja naglasiti da Vuk-Pavlović problematici spoznaje i spoznajne teorije nije pristupao iz perspektive, kako upozorava Lino Veljak, »dominantnih neokantovskih stereotipa«, nego je spoznajnoj teoriji odricao »utemeljujuće mjesto cjelokupne filozofije« i odbacio stavove da bi spoznajna teorija »trebala odrediti dosege i granice spoznavanja« te da bi trebala biti »vrhovnim arbitrom u pitanjima filozofije« (Veljak, 2009, 9). Razlog takva pristupa spoznajnoj teoriji počiva na tome što je Vuk-Pavlović nastojao odbaciti, smatra pak Mladen Planinc, »naivna vjerovanja u svemoć spoznajne teorije, njezin primat kao filozofske discipline te pokušati odrediti što to spoznaja zapravo jest« (Planinc, 2001, 118). Zbog toga nimalo ne čudi da je Vuk-Pavlović nerijetko zauzimao negativan stav o Lockeovu nauku iz spoznajne teorije. Inače, osim Locke, Vuk-Pavlović je kritizirao i neke druge empiriste koji su iznijeli svoja promišljanja o spoznajnoj teoriji, primjerice, Georgea Berkeleyja i Davida Humea. Vuk-Pavlovićev stav prema Lockeovu nauku iz spoznajne teorije najprije se očitovao u njegovu neslaganju s Lockeovim kritikama kategorija *supstancije*, *kau-*

zaliteta i zakona. U nastavku ću zato izdvojiti i obraditi zapise u kojima je moguće zamijetiti Lockeov kritičan odnos prema *supstanciji*, zatim zapise koji se tiču njegove kritike *kauzaliteta*, a onda i zapise koji se tiču njegove kritike *zakona*. Vuk-Pavlovićevo neslaganje s Lockeovim razumijevanjem tih kategorija potvrđuje tvrdnja iz 18. bilješke u monografiji *Spoznaja i spoznajna teorija*:

»... sve različite kritike kategorija supstance, kauzaliteta, a kasnije i zakona i dr., kako se provode tamo od *Lockea*, *Berkeleya* i *Humea*, u biti i nemaju drugi cilj, nego svesti ove pojmove na smisao čistih *teorijskih* kategorija, kako bi mogli svrhovito služiti skroz teorijsko-znanstvenim potrebama.« (Vuk-Pavlović, 1926, 58; Vuk-Pavlović, 2009, 57)

Naime, Locke je u djelu *An Essay Concerning Human Understanding* (*Ogled o ljudskom razumu*) iz 1690. godine kritizirao *supstanciju*. U tom djelu to je učinio u, primjerice, 18. paragrafu četvrtog poglavlja prve knjige:

»... we have no such clear idea at all, and therefore signify nothing by the word substance, but only an uncertain supposition of we know not what, i. e. of something whereof we have no particular distinct positive idea, which we take to be the substratum, or support of those ideas we know.« (Locke, 1801a, 68)

Dakle, Locke je smatrao da mi uopće nemamo jasnu ideju o *supstanciji*, zbog čega je zaključio da »riječ supstancija« (*the word substance*) označava tek neku neodređenu pretpostavku o nama nepoznatoj ideji, a koju smatramo supstratom ideja koje poznajemo (Locke, 2007, 80). Iz stava da je *supstancija* neodređena i nespoznatljiva pretpostavka te temelj naših ideja, moguće je zaključiti da je Locke bio kritičan prema toj kategoriji, kao i to da joj je pripisao teorijsku narav. Zbog toga se Vuk-Pavlovićeva prosudba može smatrati utemeljenom.

Što se tiče *kauzaliteta*, Locke je o njemu pisao u 2. paragrafu dva-deset šestog poglavlja druge knjige *Ogleda*, o čemu svjedoči sljedeći zapis:

»For to have the idea, of cause and effect, it suffices to consider any simple idea, or substance, as beginning to exist by the operation of some other, without knowing the manner of that operation.« (Locke, 1801b, 41)

Locke je, znači, naglasio da je za dobivanje ideje o uzroku i posljedici, dakle o *kauzalitetu*, dovoljno razmotriti bilo koju jednostavnu ideju kao nešto što počinje djelovati uslijed djelovanja neke druge ideje, i

to bez znanja o naravi tog djelovanja (Locke, 2007, 315). Ti Lockeovi zapisi upućuju na to da se spoznaja uzroka i posljedice temelji na teorijskom razmatranju međudjelovanja ideja. Zbog toga ne čudi Vuk-Pavlovićev stav da je Locke *kauzalitet* smatrao čistom teorijskom kategorijom.

Spoznaje o Lockeovoj kritici *zakona* Vuk-Pavlović je pak crpio iz 29. paragrafa trećeg poglavlja četvrte knjige *Ogleda*. Tom prilikom Locke je zapisao da onda kada je riječ o stvarima za koje promatranjem otkrivamo da se odvijaju po pravilnostima, možemo zaključiti da se događaju prema zakonu koji je za njih određen, ali je nama nepoznat (Locke, 1801b, 351; Locke, 2007, 180). Osim toga, Locke je upozorio i na sljedeće:

»... though causes work steadily, and effects constantly flow from them, yet their connexions and dependencies being not discoverable in our ideas, we can have but an experimental knowledge of them.« (Locke, 1801b, 351)

Dakle, smatrao je da je, unatoč tome što uzroci djeluju postojano, a posljedice neprestano proistječu iz njih, moguće imati samo eksperimentalnu spoznaju o njihovim poveznicama i međuovisnostima, jer ih je nemoguće otkriti uz pomoć naših ideja (Locke, 2007, 180). Znači, smatrao je da postoji nepoznat zakon po kojem se odvijaju sve stvari, a da je o njihovu međusobnom odnosu moguće imati tek eksperimentalnu spoznaju. Zbog toga se može zaključiti da je Vuk-Pavlović bio u pravu i onda kada je priopćio da je Locke *zakon* sveo na empirijski dokazivu kategoriju koja služi isključivo teorijsko-znanstvenim potrebama.

U djelu *Spoznaja i spoznajna teorija* Vuk-Pavlović je ponudio i razumijevanje Lockeovih *primarnih* i *sekundarnih kvaliteta*, kao i razumijevanje *senzacije* i *refleksije*. Lockeju je pritom zamjerio što je:

»... pripisao objektivni realitet *obliku* u onom opsegu, koji je [...] odredio pojmom ‘primarnih kvaliteta’ kao konstitutivnih svojstava stvari, a zanijekao je takvu zazbiljnost *građi* predočaba, koju je naprosto subjektivirao služeći se pojmom ‘sekundarnih kvaliteta’ stvarima pripadnim tek prema prilikama, a ne nužno.« (Vuk-Pavlović, 1926, 134; Vuk-Pavlović, 2009, 122)

No, prigovorio mu je i to da nije odredio kriterij prema kojem bi se za razlikovanje »zbilje pridjelive objektu i pričina pridjelivog subjektu« mogla povući granica između *primarnih* i *sekundarnih kvaliteta* (Vuk-Pavlović, 1926, 135; Vuk-Pavlović, 2009, 123). Naime, u tom

slučaju, nastavlja Vuk-Pavlović, ne postoji prepreka da se »bilo ‘sekundarne’ kvalitete objektiviraju bilo pak one ‘primarne’ subjektiviraju« (Vuk-Pavlović, 1926, 135; Vuk-Pavlović, 2009, 123). U nastavku ću izdvojiti mjesta iz Lockeova *Ogleda o ljudskom razumu* na temelju kojih je Vuk-Pavlović mogao donijeti takve zaključke.

U 9. paragrafu osmog poglavlja druge knjige *Ogleda* Locke je u *primarne kvalitete* uvrstio kvalitete tijela koje u nama proizvode *jednostavne ideje*: tvarnost, protežnost, oblik, kretanje ili mirovanje i broj (Locke, 1801a, 112; Locke, 2007, 135). Dakle, u *primarne kvalitete* uvrstio je i oblik, što znači da ga je razumijevao kao objektivno obilježje tijela. Zbog toga se može zaključiti da je Vuk-Pavlovićeva procjena o Lockeovu odnosu prema obliku bila itekako utemeljena. Sljedeće što je Vuk-Pavlovića zasmetalo odnosilo se na građu predodžaba, koju je Locke subjektivizirao. Locke je to doista učinio: u 10. paragrafu osmog poglavlja druge knjige *Ogleda*. U njemu je izložio razumijevanje *sekundarnih kvaliteta*. Njih je odredio kao one koje ne postoje u predmetima, nego kao moći koje u nama proizvode raznovrsne osjete pomoću svojih *primarnih kvaliteta* (Locke, 1801a, 112; Locke, 2007, 135). Dakle, *sekundarne kvalitete*, a u koje je uvrstio i građu predodžaba, Locke je pripisao subjektivnom osjetilnom dojmu do kojega se dolazi putem *primarnih kvaliteta*. Utemeljenost Vuk-Pavlovićeva prigovora o tome da Locke nije razgraničio *primarne* od *sekundarnih kvaliteta*, kao ni *senzaciju* od *refleksije*, dokazuje zapis iz 3. paragrafa prvog poglavlja druge knjige *Ogleda*:

»... and thus we come by those ideas we have, of Yellow, White, Heat, Cold, Soft, Hard, Bitter, Sweet, and all those which we call sensible qualities [...] This great source of most of the ideas we have, depending wholly upon our senses, and derived by them to the understanding, I call SENSATION.« (Locke, 1801a, 78)

Znači, Locke je izvijestio da *senzacijom* dobivamo ideje o žutom, bijelom, toplom, hladnom, mekom, tvrdom, gorkom i slatkom (Locke, 2007, 107). Ideje o toplom, hladnom, mekom i tvrdom spadaju u objektivne *primarne kvalitete*, jer je riječ o kvalitetama kretanja ili mirovanja te tvarnosti, dok ideje o žutom, bijelom, gorkom i slatkom spadaju u subjektivne *sekundarne kvalitete*, jer je riječ o kvalitetama boje i okusa. U Lockeovu nauku, dakle, doista ne postoji jasno razgraničenje *primarnih* od *sekundarnih kvaliteta* te *senzacije* od *refleksije*.

2. Vuk-Pavlovićevo tumačenje Lockeove filozofije odgoja

Vuk-Pavlović je tumačio i Lockeove stavove koji se tiču filozofije odgoja. Tom prilikom bio je suglasan s njegovim promišljanjima. To potvrđuju tvrdnje iz spisa *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* iz 1922. godine. Riječ je o spisu koji je bio Vuk-Pavlovićev, kako tvrdi Polić, »prvi veći i značajniji tekst« nakon doktorske disertacije (Polić, 1993, 41; Polić, 1996, 18; Polić, 2001, 113; Polić, 2013, 121; Polić, 2016, 18), a koji mu je 15. srpnja 1921. godine, i to »kao zadatak domaće radnje« iz pedagogije, zadao Đuro Arnold (Polić, 1994, 819; Polić, 1996, 9; Polić, 2001, 39; Polić, 2013, 39; Polić, 2016, 9). U njemu je, nastavlja Polić, »filozofiju odgoja Vuk-Pavlović prvi puta izložio«, štoviše u vrijeme nastanka tog spisa započeo je »sustavno izgrađivati jednu filozofiju odgoja« (Polić, 1993, 41; Polić, 1996, 18; Polić, 2001, 114; Polić, 2013, 122; Polić, 2016, 18–19). U tom spisu Vuk-Pavlović je, ponovno prema Polićevim spoznajama, izložio »osnove svoje filozofije odgoja i estetike« (Polić, 1994, 821; Polić, 2001, 40; Polić, 2013, 40), a koje su bile »predmetom njegova trajnog zanimanja« (Polić, 1994, 820; Polić, 2001, 43; Polić, 2013, 43).

Vuk-Pavlović je istaknuo da je Locke o odgoju iznio stav da se:

»... konačno imade [mladić] u izvjesnom smislu otrgnuti od uskih veza obitelji, lokalnog društva i prilika u užoj domovini te poći na put u svijet, među druge ljude, u druge prilike – gdje je tako reći upućen na sama sebe, na svoju uvid, na svoju rođenu moralnu snagu.« (Vuk-Pavlović, 1922, 81–82; Vuk-Pavlović, 2008, 69)

Da se Vuk-Pavlović slagao s tim Lockeovim stavom potvrđuje tvrdnja da »ona neka tajna uzgojnog učinka ili uspjeha zapravo leži u pitomcu samome«, kao i tvrdnja da uspjeh odgoja ovisi »od specifične osebnosti njegove 'uzgojivosti'« (Vuk-Pavlović, 1922, 83; Vuk-Pavlović, 2008, 69). Zbog toga se može zaključiti da je Vuk-Pavlović bio upućen i suglasan s tvrdnjama koje je Locke zapisao u djelu *Some Thoughts Concerning Education (Neke misli o odgoju)* iz 1693. godine. Naime, u 212. paragrafu tog djela Locke je zapisao da je posljednji dio odgoja putovanje, kojim se dovršava odgojni proces i koje odgajanika čini gospodinom (Locke, 1801d, 201; [Locke] Lok, 1967, 172). Uz to, u 214. paragrafu zaključio je i sljedeće:

»But yet his going abroad is to little purpose, if travel does not sometimes open his eyes, make him cautious and wary, and accustom him to look beyond the outside, and, under the inoffensive guard of a civil and obliging carriage, keep himself free and safe in his conversation with strangers, and all sorts of people, without forfeiting their good opinion.« (Locke, 1801d, 203)

Locke je, znači, bio uvjeren da od mladićeva putovanja u inozemstvo nema nikakve koristi ukoliko mu ono: ne otvori oči, ne učini ga opreznim, ne navikne ga na to da gleda ispod površine i ne nauči ga da, pod nenametljivim izgledom pristojnog i ljubaznog ponašanja, zadrži svoju slobodu i sigurnost u razgovoru sa strancima i svim vrstama ljudi, a da pritom ne naruši njihovo dobro mišljenje o njemu ([Locke] Lok, 1967, 174).

3. Vuk-Pavlovićevo tumačenje Lockeove filozofije politike

Vuk-Pavlovićevo tumačenje Lockeova nauka odnosilo se i na filozofiju politike. Prema njegovoj filozofiji politike Vuk-Pavlović je bio kritičan. O tome svjedoče zapisi iz članka »Misaoni put J. J. Rousseaua (O 180. obljetnici smrti)« objavljenog 1959. godine. U tom članku Vuk-Pavlović je zapisao da je Rousseauovim razumijevanjem naroda kao nosioca vlasti u državi potpuno prevladan feudalni ustroj, prema kojem je »vlast od boga u smislu, da je nedodirljiva« (Vuk-Pavlović, 1959, 177; Vuk-Pavlović, 2011, 212). No, na isti način je, nastavlja Vuk-Pavlović, »promašen i konstitucionalizam, kako ga zastupaju Locke ili Montesquieu« (Vuk-Pavlović, 1959, 177; Vuk-Pavlović, 2011, 212).

Prosudbom o promašenosti konstitucionalizma Vuk-Pavlović je osporavao stavove koje je Locke zagovarao u djelu *Two Treatises of Government (Dvije rasprave o vladi)* iz 1690. godine. Inače, konstitucionalistička tradicija temelji se, kako tvrdi Mads Qvortrup, na općoj pretpostavci da nijedna grupa ili pojedinac ne smije imati apsolutnu vlast, nego bi vlast trebala biti provjeravana putem institucija (Qvortrup, 2003, 51). Konstitucionalisti su, a među koje je Qvortrup uz Aristotela i Cicerona uvrstio i Locke, uvjereni da svaku vlast treba provjeravati zbog sprečavanja vladarâ u prisvajanju ovlasti koje im nisu dodijeljene (Qvortrup, 2003, 50). Da je Locke smatrao da nijedna vlast ne smije biti apsolutna, potvrđuju i njegovi zapisi iz, primjerice, jedanaestog i dvanaestog poglavlja *Druge rasprave o vladi*. Iako je u 134.

paragrafu jedanaestog poglavlja zastupao stav da je zakonodavna vlast najviša, sveta i nezamjenjiva (Locke, 1801c, 416; Locke, 2013, 268), u 144. paragrafu dvanaestog poglavlja zapisao je da je nužna izvršna vlast koja uvijek postoji i koja treba nadgledati provođenje donesenih zakona, zbog čega je istaknuo da obje vlasti, dakle zakonodavna i izvršna, trebaju biti odvojene (Locke, 1801c, 425; Locke, 2013, 278). O Lockeovu konstitucionalističkom opredjeljenju svjedoči i zapis iz 149. paragrafa trinaestog poglavlja *Druge rasprave o vladi*:

»... there remains still ‘in the people a supreme power to remove or alter the legislative,’ when they find the legislative act contrary to the trust reposed in them.« (Locke, 1801c, 426–427)

Iz toga je vidljivo da je Locke zastupao stav da vrhovna vlast za uklanjanje ili promjenu zakonodavnog tijela pripada narodu, i to samo onda kada zakonodavno tijelo djeluje u suprotnosti s ovlastima koje su mu dodijeljene (Locke, 2013, 280). Dakle, Locke je svoju političku misao zasnivao na, kako zamjećuje Richard Ashcraft, pretpostavci da zakoni koje je donio narod utvrđuju ograničenja vladareve upotrebe vlasti, a u slučaju vladareva prekoračenja tih ograničenja, njegov autoritet vraća se narodu koji je prvobitan izvor cjelokupnog političkog autoriteta (Ashcraft, 1994, 230).

Zaključak

Kada je promišljao o filozofiji Johna Lockea, Vuk-Pavlović je izložio stavove o njegovoj spoznajnoj teoriji, filozofiji odgoja i filozofiji politike. Prema Lockeovoj spoznajnoj teoriji Vuk-Pavlović je bio izrazito kritičan. Nije se, naime, slagao s njegovom kritikom kategorija *supstancije*, *kauzaliteta* i *zakona*, kao ni s njegovim određenjima *primarnih* i *sekundarnih kvaliteta* te *senzacije* i *refleksije*, dakle sa stavovima koje je Locke izložio u djelu *Ogled o ljudskom razumu*. Vuk-Pavlovićeve prosudbe o Lockeovoj spoznajnoj teoriji itekako su utemeljene. Osim što je *supstanciju*, *kauzalitet* i *zakon* sveo na teorijske kategorije, Locke doista nije ponudio razgraničenje *primarnih* od *sekundarnih kvaliteta*, kao ni *senzacije* od *refleksije*. Zbog toga je Vuk-Pavlović smatrao da u Lockeovu nauku ne postoji prepreka da se *sekundarne kvalitete* objektiviziraju, a *primarne kvalitete* subjektiviziraju.

Međutim, kada se očitovao o Lockeovoj filozofiji odgoja, Vuk-Pavlović je bio suglasan s Lockeovim stavovima. Štoviše, bio je uvjeren da

je Locke ispravno postupio onda kada je tvrdio da se odgajanik prije ili kasnije mora, kako kaže, »otrgnuti od uskih veza obitelji« te se naučiti oslanjati na vlastitu »moralnu snagu«. Suglasnost Vuk-Pavlovićevih s Lockeovim stavovima o odgoju očitovala se i u tome što su obojica smatrala da uspjeh odgojnog procesa ovisi i o odgajaniku. Time je Vuk-Pavlović iskazao upućenost i u sadržaj Lockeova djela *Neke misli o odgoju*.

Lockeova promišljanja Vuk-Pavlović je kritizirao i onda kada je tumačio Lockeovu filozofiju politike. U članku »Misaoni put J. J. Rousseaua (O 180. obljetnici smrti)« zapisao je da je Lockeovo zastupanje konstitucionalizma bilo potpuno promašeno. Kritiku je temeljio na tome što je Locke predvidio međusobnu provjeru vlasti, ali i na tome što je vrhovnu vlast povjerio narodu samo onda kada vladar prekorači ovlasti koje su mu dodijeljene. Time je otkrio da je bio upućen u sadržaj Lockeova djela *Dvije rasprave o vladi*.

Dakle, premda Lockeov nauk nije obrađivao sustavno i premda Lockeu nije posvetio zaseban rad, Vuk-Pavlović je nedvojbeno bio upućen u nauk tog britanskog empirista. Tu tvrdnju dokazuju zapisi iz triju Vuk-Pavlovićevih djela: iz spisa *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* iz 1922. godine, iz monografije *Spoznaja i spoznajna teorija* objavljene 1926. godine i iz članka »Misaoni put J. J. Rousseaua (O 180. obljetnici smrti)« objavljenog 1959. godine.

Literatura

- Ashcraft, Richard (1994), »Locke's political philosophy«, u: Chappell, Vere (ur.), *The Cambridge Companion to Locke*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 226–251.
- Barišić, Pavo (2016a), »Filozofija kulture Pavla Vuk-Pavlovića s posebnim pogledom na politiku« / »Pavao Vuk-Pavlović's Philosophy of Culture with Special Regard to Politics«, u: Babel, Krešimir; Barišić, Pavo; Matijević, Mira (ur.), *Dani Frane Petrića / 25th Days of Frane Petrić*, Cres, 25. rujna – 1. listopada 2016.: Glavna tema (Jezik i spoznaja) 25.–28. rujna 2016.; Stalna tema (Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu) 28. rujna – 1. listopada 2016.; Popularizacija znanosti (4. Znanstveni inkubator: Trening za znanstvena istraživanja) 29. rujna – 1. listopada 2016., Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 107 / str. 107–108.

- Barišić, Pavo (2016b), »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«/»Pavao Vuk-Pavlović's Philosophy of Politics«, str. 21–22 / str. 22, u: »Pavao Vuk-Pavlović: život i djelo«, knjižica sažetaka znanstvenog skupa održanog 10. studenog 2016. godine u Koprivnici povodom 40. godišnjice Vuk-Pavlovićeve smrti, str. 16–26, u: *Pavao Vuk-Pavlović: izložba i znanstveni skup povodom 40. godišnjice smrti*, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice.
- Brida, Marija (1974), *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo*, Zagreb: Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu.
- Josifovski, Jonče (1987), »Spoznajna teorija Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 13, str. 197–211.
- Locke, John (1801a), »An Essay Concerning Human Understanding. In Four Books«, u: *The Works of John Locke, in Ten Volumes*, volume the first, London: Bye and Law.
- Locke, John (1801b), »An Essay Concerning Human Understanding. In Four Books«, u: *The Works of John Locke, in Ten Volumes*, volume the second, London: Bye and Law.
- Locke, John (1801c), »Two Treatises of Government«, u: *The Works of John Locke, in Ten Volumes*, volume the fifth, London: Bye and Law, str. 207–485.
- Locke, John (1801d), »Some Thoughts Concerning Education«, u: *The Works of John Locke, in Ten Volumes*, volume the ninth, London: T. Davison, str. 1–205.
- [Locke, John] Lok, Džon (1967), *Misli o vaspitanju*, preveo s engleskog Milorad Vanlić, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
- Locke, John (2007), *Ogled o ljudskom razumu u dva sveska*, s engleskoga preveo Domagoj Orlić, Zagreb: Naklada Breza.
- Locke, John (2013), *Dvije rasprave o vladi*, preveo Saša Novak, Zagreb: Naklada Jurčić.
- Miščević, Nenad (1999), »Ontologija Pavla Vuk-Pavlovića: Vukova kritika spoznajnoteorijskog polazišta«, *Filozofska istraživanja*, 19(3), str. 445–451.
- Planinc, Mladen (2001), »Spoznajna teorija i metafizika u djelu Pavla Vuk-Pavlovića«, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 8(2), str. 115–126.
- Polić, Milan (1993), »O nekim momentima filozofije odgoja Pavla Vuk-Pavlovića«, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 4(2), str. 41–50.
- Polić, Milan (1994), »Pavao Vuk-Pavlović (1894–1976.). Uz 100. obljetnicu rođenja«, *Filozofska istraživanja*, 14(4), str. 817–834.
- Polić, Milan (1996), »Predgovor«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Filozofija odgoja*, priredio i predgovor napisao Milan Polić, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 7–28.

- Polić, Milan (2001), *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Polić, Milan (2002), »Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja«, *Filozofska istraživanja*, 22(4), str. 709–716.
- Polić, Milan (2003), »Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja«, u: Barišić, Pavo (gl. urednik), *Pavao Vuk-Pavlović život i djelo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, str. 179–188.
- Polić, Milan (2011), »Predgovor«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Povijesnofilozofski tekstovi*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 5, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 7–17.
- Polić, Milan (2013), *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 8, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Polić, Milan (2016), »Predgovor«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Filozofija odgoja*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 2, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 7–28.
- Qvortrup, Mads (2003), *The political philosophy of Jean-Jacques Rousseau. The impossibility of reason*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Veljak, Lino (2009), »Predgovor: Gnoseologijska dimenzija filozofiranja Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Spoznaja i spoznajna teorija*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 1, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 7–13.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1920), *Spoznaja i spoznajna teorija. Metodologički pokušaj s osobitim obzirom na problem očitosti*, Zagreb: Mudroslovni fakultet Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Disertacija je pohranjena u arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: 473/1920.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1922), *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike*, Berlin, u ožujku 1922., 107 str. Rukopis je pohranjen u Hrvatskom državnom arhivu, fond HR HDA 1796, kutija 1, fascikl 4.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1926), *Spoznaja i spoznajna teorija*, Zagreb: Izdano s potporom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1959), »Misaoni put J. J. Rousseaua (O 180. obljetnici smrti)«, *Godišen zbornik na Filozofskiot fakultet na Univerzitetot vo Skopje, Istorisko-filološki odel / Annuaire de la Faculté de Philosophie de l'Université de Skopje, Section historico-philologique*, knjiga / tome 10–11 (1957–1958), Skopje, str. 147–181.

- Vuk-Pavlović, Pavao (2008), »Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Djelovnost umjetnosti*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 4, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 21–79.
- Vuk-Pavlović, Pavao (2009), »Spoznaja i spoznajna teorija«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Spoznaja i spoznajna teorija*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 1, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 15–228.
- Vuk-Pavlović, Pavao (2011), »Misaoni put J. J. Rousseaua (O 180. obljetnici smrti)«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Povijesnofilozofski tekstovi*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 5, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 172–217.
- Zenko, Franjo (1995), »Pavao Vuk-Pavlović«, u: Zenko, Franjo (priređivač sveska), *Novija hrvatska filozofija*, Hrestomatija filozofije, sv. 10, Zagreb: Školska knjiga, str. 389–405.

VUK-PAVLOVIĆ'S ATTITUDES TOWARDS LOCKE'S TEACHING

Demian Papo

Pavao Vuk-Pavlović's opus includes his attitudes towards the teaching of the British philosopher John Locke, especially towards his theory of knowledge, philosophy of education and political philosophy. Vuk-Pavlović expressed those attitudes in his monograph Knowledge and Theory of Knowledge, then in his writings Possibility and Limitations of Aesthetical Cultivation in Regard to Individual and Social Pedagogy, and in his article "J. J. Rousseau's Line of Thought (On the 180th Anniversary of His Death)". The contents of Vuk-Pavlović's attitudes show that he was familiar with Locke's claims published in his work An Essay Concerning Human Understanding, in his work Some Thoughts Concerning Education, and in his work Two Treatises of Government.

The most numerous Vuk-Pavlović's accounts on Locke are, undoubtedly, those concerning theory of knowledge. Vuk-Pavlović expressed his discordance with Locke's interpretations of substance, causality and law, as well as with Locke's lack of differentiation between primary and secondary qualities, and between sensation and reflection. But, Vuk-Pavlović upbore Locke's philosophy of education. However, when he wrote on Locke's political philosophy, Vuk-Pavlović was again very critical: he considered Locke's constitutionalism worthless.

Key words: *Pavao Vuk-Pavlović, John Locke, theory of knowledge, philosophy of education, political philosophy*